

RPO-698576-VII-720.5/12/KC

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji w Zakładzie Karnym Nr 2 w Strzelcach Opolskich
(Wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. 2007 Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 14-15 marca 2012 r., do Zakładu Karnego Nr 2 w Strzelcach Opolskich, (zwanego dalej Zakładem lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem). W wizytacji wziął również udział Ekspert KMP z dziedziny psychologii. Wyniki ekspertyzy dotyczące oddziaływań terapeutycznych prowadzonych w oddziale dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo zostały włączone w treść Raportu.

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji sprawdzili na miejscu sposób traktowania osób pozbawionych wolności – tymczasowo aresztowanych, starszych, niepełnosprawnych oraz odbywających karę w systemie terapeutycznym, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowy z Dyrektorem Zakładu i zastępcami Dyrektora Zakładu;
- dokonano oglądu terenu jednostki oraz pomieszczeń w oddziałach mieszkalnych przeznaczonych dla tymczasowo aresztowanych oraz skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, w tym losowo wybranych cel mieszkalnych, świetlic, łaźni i cel dla osób pozbawionych wolności stwarzających poważne zagrożenia dla bezpieczeństwa jednostki (N), a także cel zabezpieczających, izolacyjnych, celi dla osoby niepełnosprawnej ruchowo, izb chorych, ambulatoriów, kantyny, sal widzeń, radiowęzła i biblioteki;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osobami pozbawionymi wolności oraz pracownikami jednostki;
- przeprowadzono na osobności anonimowe rozmowy z wybranymi losowo osadzonymi, w szczególności z osobami tymczasowo aresztowanymi, odbywającymi karę w oddziale terapeutycznym, niepełnosprawnymi fizycznie oraz w podeszłym wieku.

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali Dyrektora oraz jego pracowników o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano: Zarządzenie Nr 6/11 Dyrektora Zakładu Karnego Nr 2 w Strzelcach Opolskich z dnia 14 marca 2011 r. w sprawie ustalenia zasad porządku wewnętrznego, informację o załatwieniu wniosków, skarg i próśb w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2011 r., dane dotyczące liczby osób odbywających karę umieszczenia w celi izolacyjnej, wykaz zdarzeń nadzwyczajnych, dane dotyczące przypadków samoagresji, wykaz spraw sądowych przeciwko jednostce toczących się w 2011 r. oraz w 2012 r. (do dnia wizytacji), dane dotyczące zatrudnienia skazanych, dziennik szkolenia specjalistycznego, wykaz szkoleń ogólnopienitencjarnych zrealizowanych

w 2011 r. i I kwartale 2012 r. oraz plan szkoleń funkcjonariuszy działów kwatermistrzowskiego, penitencjarnego, terapeutycznego i służby zdrowia, informację na temat prowadzonej pracy penitencjarnej, zbiorcze zestawienie cel mieszkalnych, cennik produktów dostępnych w kantynie jednostki. Przedstawiciel Krajowego Mechanizmu Prewencji zapoznał się ponadto z nagraniami siedmiu przypadków zastosowania środków przymusu bezpośredniego wobec osadzonych w Zakładzie Karnym Nr 2 w Strzelcach Opolskich okresie od czerwca 2011 r. do dnia wizytacji.

2. Legalność pobytu

Zakład jest jednostką typu zamkniętego dla mężczyzn - recydywistów penitencjarnych, w tym skierowanych do oddziału terapeutycznego dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, chorych na cukrzycę insulinozależną oraz poruszających się na wózku inwalidzkim. W jednostce wyodrębniono również oddział dla osób tymczasowo aresztowanych. Pojemność zakładu wynosi 609 miejsc. W dniu wizytacji przebywało w nim 588 osadzonych, w tym 578 skazanych, **9 osób tymczasowo aresztowanych** i jedna osoba ukarana. Karę w systemie terapeutycznym odbywało **60 skazanych**.

W trakcie wizytacji przedstawiciele Mechanizmu nie stwierdzili wspólnego osadzenia w celi osób skazanych i tymczasowo aresztowanych.

3. Personel

W dziale penitencjarnym zatrudnionych jest 18 osób: 16 wychowawców 2 psychologów. W dziale terapeutycznym natomiast pracuje 3 psychologów (w tym kierownik oddziału), terapeuta oraz wychowawca. Należy jednak zaznaczyć, iż jeden psycholog z działu penitencjarnego przebywa obecnie na długotrwałym zwolnieniu, zatem pomoc psychologiczną w oddziałach penitencjarnych, które liczą łącznie ponad 500 skazanych de facto świadczy tylko jeden specjalista. W ocenie Mechanizmu powyższa sytuacja jest niedopuszczalna. Z uwagi na trudne warunki izolacji i związaną z nimi deprivacją potrzeb

osadzonych, która może prowadzić do odczuwania przez skazanych frustracji nierzadko wyrażanej agresją względem siebie i innych oraz ze względu na brak umiejętności skazanych do radzenia sobie z trudnymi emocjami i napięciem, zdaniem KMP osadzeni powinni mieć zapewniony stały dostęp do osób udzielających wsparcia/pomocy psychologicznej. Nie jest to osiągalne w sytuacji 500 skazanych przypadających na jednego psychologa. Z informacji przekazanych przez kierownictwo jednostki wynika również, że liczba wychowawców także powinna zostać zwiększona. Na jednego wychowawcę przypada ok. 45 skazanych, jednakże uwzględniając urlopy i zwolnienia liczba ta zwiększa się nawet do 100 osadzonych na jednego wychowawcę. KMP podkreśla, że zgodnie ze stanowiskiem Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) – *w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędna praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może wzmocnić napięcie obecne w każdym zakładzie karnym*” (Fragment § 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16]). Ponadto, Mechanizm uważa, że zbyt duża liczebność grup wychowawczych utrudnia pracę w dziale penitencjarnym, a znaczne obciążenie wychowawców różnymi zadaniami i konieczność pracy z szerokim kręgiem osadzonych zmniejsza efektywność oddziaływań wychowawczych i może negatywnie wpływać zarówno na osadzonych jak i wychowawców. Mając na uwadze powyższe, Mechanizm zaleca zwiększenie liczby etatów psychologów, aby dostęp do specjalisty odpowiadał potrzebom osadzonych oraz zwiększenie liczby etatów wychowawców, by tym samym stworzyć mniejsze grupy wychowawcze.

Ponadto, zdaniem Eksperta KMP warto powiększyć kadrę działu terapeutycznego o terapeutę uzależnień.

W analizowanym okresie tj. w 2011 r. i I kwartale 2012 r. zostało zorganizowanych 6 szkoleń ogólnopentencjarnych m.in. z zakresu stosowania środków przymusu bezpośredniego, problemu narkotyków w jednostce, realizacji widzeń. Ponadto, zgodnie z *Planem szkolenia funkcjonariuszy działu penitencjarnego i terapeutycznego w 2011 r.* odbyły się również szkolenia dotyczące m.in. działań profilaktycznych w zakresie zapobiegania czynom agresywnym i samobójczym, sposobów przeciwdziałania negatywnym przejawom podkultury przestępczej, doskonalenia umiejętności w zakresie prognozowania kryminologiczno-społecznego oraz w zakresie opracowywania i realizacji indywidualnych programów oddziaływań wychowawczych.

KMP stoi na stanowisku, iż powyższą ofertę szkoleniową warto poszerzyć o dodatkowe zagadnienia np. w zakresie sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych w kontakcie z osadzonymi, radzenia sobie ze stresem i agresją, zapobiegania wypaleniu zawodowemu etc. Mechanizm uważa, iż powyższe szkolenia powinny być również kierowane do funkcjonariuszy działów ochrony i kwatermistrzowskiego. Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3] dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego) wskazują, że nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej. CPT kładzie szczególny nacisk na konieczność rozwijania umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej.

Ponadto, ze względu na specyfikę zaburzeń skazanych odbywających karę w oddziale terapeutycznym i wynikające z tych zaburzeń potrzeby i problemy skazanych, KMP zaleca objęcie funkcjonariuszy działu ochrony bezpośrednio pracujących z osadzonymi w oddziale terapeutycznym dodatkowym szkoleniem w zakresie charakterystyki zaburzeń niepsychotycznych i sposobów postępowania z osobami je przejawiającymi.

4. Warunki bytowe

Na terenie Zakładu znajduje się ogółem 26 budynków, w tym 3 pawilony mieszkalne.

Stan techniczny budynków, w których zakwaterowani są osadzeni, należy ocenić jako przeciętny - najlepsze warunki panują w pawilonie C. Należy zauważyć, iż stale prowadzone są - w miarę posiadanych środków finansowych i w ramach kursów zawodowych - prace remontowe. Z informacji Zastępcy Dyrektora jednostki wynika, że starają się oni również pozyskać środki z Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego, które pozwolą na całościową termomodernizację Zakładu. Dzięki niej będzie możliwe wyeliminowanie problemów ubytków ciepła oraz przedostawania się wilgoci do budynków, co następnie pozwoliłyby na przeprowadzanie systematycznych remontów cel mieszkalnych, dając dodatkową gwarancję ich trwałości.

Cele mieszkalne w Zakładzie są różnej wielkości. Przy zachowaniu normy min 3 m² powierzchni przypadającej na jednego osadzonego ich pojemność wynosi od 2 do 8 miejsc. Wizytowana jednostka dysponuje ponadto jedną celą dla osoby niepełnosprawnej fizycznie. Najwięcej jest cel trzyosobowych (92) i dwuosobowych (81). Ponadto, w Zakładzie są 3 cele zabezpieczające, 3 cele izolacyjne, 2 cele dla osób pozbawionych wolności stwarzających poważne zagrożenia dla bezpieczeństwa jednostki (N) oraz 3 izby chorych (w tym jedna izba jedenastoosobowa i dwie izby czteroosobowe). Stan techniczny cel mieszkalnych należy określić jako zróżnicowany.

Cele dla osób tymczasowo aresztowanych znajdują się w pawilonie C. Warunki bytowe w nich panujące można ocenić jako dobre. Cele były odnawiane i w większości posiadają zabudowane kąpiki sanitarne. Łazienka w tym pawilonie również była remontowana i sprawia pozytywne wrażenie.

Całkiem odmiennie wyglądały natomiast cele mieszkalne oraz łaźnia w oddziale dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo, w których stwierdzono bardzo zniszczone ściany, odpadający tynk, zacieki oraz znaczne zagrzybienie (cela 126). Warunki w tych celach należy ocenić jako złe i przebywanie w nich można uznać za poniżające traktowanie. Podobnie należy ocenić cele przejściowe w pawilonie B. W ww. pomieszczeniach mieszkalnych kąpiki sanitarne nie są zabudowane, często osłonięte jedynie kotarą. Brak zabudowanego kąpika stwierdzono również w sali terapii zajęciowej.

W ocenie Mechanizmu wskazane cele wymagają natychmiastowego remontu z uwzględnieniem pełnej zabudowy kąpika sanitarnego. Zgodnie z linią orzecniczą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (zob. wyrok z dnia 19 kwietnia 2001 r., ETPC 28524/95) oraz mając na uwadze zalecenia CPT zaznaczyć należy, że korzystanie z otwartego kąpika sanitarnego w sytuacji, gdy w celi przebywa więcej niż jeden osadzony, również należy uznać za poniżające traktowanie. Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że w przypadku braku możliwości zapewnienia w celi mieszkalnej pomieszczeń sanitarnych, które respektują prywatność, m.in. są w pełni zabudowane, pojemność tej celi powinna zostać zmniejszona, tak aby pełniła funkcję celi jednoosobowej.

Lustracja cel wykazała także, że łóżka dwupiętrowe nie posiadają zabezpieczenia przed wypadnięciem oraz drabinek umożliwiających wejście na górny poziom. W ocenie przedstawicieli KMP, zaobserwowane braki mogą przyczynić się do upadków (m.in. osób, które nie ujawniły informacji o takich schorzeniach, jak padaczka) i spowodować ewentualne uszkodzenia ciała osób, które wchodzą na łóżka korzystając z dostępnych, a nieprzystosowanych do tego mebli lub próbując na nie wskoczyć. Dla osób o obniżonej sprawności fizycznej wejście na piętrowe łóżko może okazać się bardzo trudne lub praktycznie niemożliwe.

W jednostce znajduje się 5 sal widzeń, w tym pokój do realizacji nagrody przewidzianej w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w. oraz pokój do widzeń w sposób

uniemożliwiający bezpośredni kontakt. Ponadto, w pawilonie A wyznaczono salę widzeń dla osadzonych kategorii „N”. Stan sal widzeń można ocenić jako dobry. W jednej sali widzeń utworzono kącik dla dzieci, jednakże w ocenie KMP jest on jedynie prowizoryczny. Warto go powiększyć oraz zaopatrzyć w zabawki, maskotki, kredki i kolorowanki czy też książki dla dzieci. Warto również wyposażyć go w większą liczbę dziecięcych, kolorowych mebli. W ocenie Mechanizmu ważne jest, aby spotkania osadzonych z dziećmi odbywały się w warunkach minimalizujących u dzieci nieprzyjemne przeżycia związane z wizytą w zakładzie karnym.

W jednostce znajduje się kantyna, w której osadzeni posiadający środki finansowe, mogą dokonywać trzy razy w miesiącu zakupów artykułów żywnościowych, tytoniowych i przemysłowych, dopuszczonych do sprzedaży w Zakładzie. Wysokość cen artykułów znajdujących się w udostępnionym wizytującym cenniku, nie budzi zastrzeżeń. Brak natomiast w kantynie możliwości zakupu prasy i krzyżówek, co niejednokrotnie było przedmiotem uwag osadzonych zgłaszanych podczas rozmów z przedstawicielami Mechanizmu. Dyrektor jednostki poinformował, że osadzeni mają możliwość zaprenumerowania prasy i krzyżówek zgłaszając taką potrzebę wychowawcy (w 2011 r. prasę zamawiało indywidualnie 20 osadzonych) lub mogą otrzymywać ją w paczkach. Ponadto, w jednostce prenumerowane są po 4 egzemplarze „Gazety Wyborczej” i „Nowej Trybuny Opolskiej” oraz jeden egzemplarz „Rzeczpospolitej”, które przekazywane są na oddziały mieszkalne oraz do biblioteki centralnej. Mimo powyższego KMP zaleca poszerzenie asortymentu kantyny o prasę i krzyżówki.

Mechanizm zwrócił również uwagę na brak zamontowanych ławek na polach spacerowych dla osób tymczasowo aresztowanych, zaleca zatem uzupełnienie ich. KMP nie ma uwag w odniesieniu do pól spacerowych dla osób z niespychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo.

Należy zaznaczyć również, że bardzo dobre warunki zapewnione są w celi dostosowanej do potrzeb osoby niepełnosprawnej ruchowo. Cella ta wyposażona

jest w zabudowany kącik z kabiną prysznicową, wyposażony w odpowiednie uchwyty ułatwiające korzystanie z toalety osobie niepełnosprawnej. Ponadto, cela zlokalizowana jest na parterze budynku, który posiada również podjazd umożliwiający wyjście osobie poruszającej się na wózku na zewnątrz, np. pole spacerowe. Osoba niepełnosprawna przebywająca w wyżej opisanej celi, podczas rozmów z wizytującymi nie zgłaszała żadnych uwag.

W odniesieniu do warunków bytowych osadzeni z celi 028 zgłaszali, że z powodu wyposażenia okna w pojedynczą szybę w zimie w celi było zimno. W dniu wizytacji temperatura w ww. pomieszczeniu była odpowiednia. Mechanizm zaleca sprawdzenie stanu okna we wskazanej celi i wyposażenie go w brakującą szybę. Ponadto, osadzeni z którymi przeprowadzono rozmowy zwracali uwagę na złe warunki panujące w celach przejściowych i w oddziale terapeutycznym oraz niewystarczającą ilość środków do utrzymania higieny osobistej.

5. Traktowanie

Z wykazu zdarzeń nadzwyczajnych, które wystąpiły w Zakładzie Karnym Nr 2 w Strzelcach Opolskich wynika, że okresie od stycznia 2011 r. do dnia wizytacji odnotowano 54 takich zdarzeń, wśród których najczęściej występowały bójki lub pobicia, ujawnienie w celi telefonu komórkowego lub przedmiotu niebezpiecznego, usiłowanie dokonania samobójstwa. Uczestnikami 20 spośród ww. zdarzeń nadzwyczajnych (17 bójek lub pobić, 2 prób dokonania samobójstwa oraz ujawnienia przedmiotu niebezpiecznego) byli skazani osadzeni w oddziale terapeutycznym dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, natomiast osoby o statusie tymczasowo aresztowanych w analizowanym okresie uczestniczyli w 2 zdarzeniach nadzwyczajnych zaklasyfikowanych jako bójki lub pobicia. Zdaniem Eksperta KMP ww. liczba pobić i bójek, których dopuścili się skazani z oddziału terapeutycznego jest niepokojąca, gdyż zakładając, że w zdarzeniu takim jak bójka czy pobicie biorą udział co najmniej 2 osoby, daje to następujący obraz natężenia agresji wśród

osadzonych: połowa spośród 57 osadzonych co najmniej raz w roku była sprawcą lub ofiarą agresji.

Analiza przypadków samoagresji wykazała, że spośród 40 takich aktów, które miały miejsce w ubiegłym roku, 27 zostało dokonanych przez skazanych odbywających karę w systemie terapeutycznym, a jeden przez osobę o statusie tymczasowo aresztowanego. W opinii Eksperta liczba osób decydujących się na ten sposób demonstracji lub wymuszenia oraz liczba powtórzeń (27 samouszkodzeń dokonało ok. 7 skazanych czyli na 1 osobę przypadają 3-4 samouszkodzenia) może świadczyć o potrzebie profilaktyki oraz zintensyfikowania pracy terapeutycznej z tą grupą osób.

Od stycznia 2011 r. do dnia wizytacji 14 razy zastosowano środki przymusu bezpośredniego, w tym wobec 6 osób osadzonych w oddziale terapeutycznym. Należy dodać, że w stosunku do wskazanych 6 osób przymus fizyczny zastosowano 15 razy. W opinii Eksperta, podobnie jak wobec osób dokonujących samoagresji, warto rozważyć wzbogacenie oddziaływań terapeutycznych wobec osób względem których stosowano środki przymusu bezpośredniego m.in. o zajęcia kształtowania umiejętności radzenia sobie z trudnymi emocjami, trening zastępowania agresji, zajęcia relaksacyjne itp.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż dokonując analizy monitoringu z zastosowania celi zabezpieczającej wątpliwości przedstawicieli Mechanizmu wzbudziły kwestie adekwatności stosowanej siły fizycznej przez funkcjonariuszy Służby Więziennej wobec osadzonego X oraz długości pobytu wskazanego osadzonego w celi zabezpieczającej - nr notatki DO-660-11/11. Skazany przebywał w celi przez okres około 18 godzin, mimo iż jego zachowanie nie uzasadniało potrzeby tak długiego stosowania tego środka. Osadzony w celi zachowywał się spokojnie, nie był agresywny, reagował na polecenia funkcjonariuszy Służby Więziennej. W związku z powyższym niezasadne wydaje się być również w przypadkach wyprowadzania skazanego z celi każdorazowe stosowanie wobec niego kajdanek oraz sposób ich zakładania, podczas którego skazanego przyciskano do ściany tarczą ochronną. Mechanizm zaleca stosowanie

środków przymusu bezpośredniego zgodnie z potrzebą i odpowiednio do stopnia zagrożenia oraz zakończenie stosowanie tych środków, jeśli przesłanki do ich zastosowania ustaną.

Analiza notatek z zastosowania środków przymusu bezpośredniego oraz nagrań monitoringu z zastosowania celi zabezpieczającej wykazała również, iż osoby umieszczane w celi zabezpieczającej często nie otrzymywały bielizny osobistej i prześcieradła, a dwóm skazanym (nr notatek: DO-660-6/11, DO-660-11/11) również nie wydano obuwia, co jest niezgodne z obowiązującymi przepisami - § 9 ust. 2 rozporządzenia w sprawie stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz użycia broni palnej lub psa służbowego przez funkcjonariuszy Służby Więziennej (Dz. U. z 2010 r. Nr 147, poz. 983). Mechanizm podkreśla, iż wydawanie osadzonemu na czas umieszczenia w celi zabezpieczającej bielizny osobistej jest również szczególnie istotne z punktu widzenia respektowania prawa skazanych do intymności. W kilku ww. notatkach (DO-660-11/11, DO-660-14/11, DO-660-3/12) nie odnotowano daty i godziny zakończenia stosowania środka przymusu bezpośredniego, a w notatce nr DO-660-4/12 godzina zakończenia stosowania środka w postaci umieszczenia w celi zabezpieczającej nie pokrywała się z godziną opuszczenia celi zabezpieczającej przez skazanego widoczną na monitoringu (wg notatki stosowanie środka zakończono o 14.15, natomiast zgodnie z monitoringiem o 13.23).

Zgodnie z informacją udzieloną przez Dyrektora ZK w okresie od 2011 r. do dnia wizytacji nie były prowadzone postępowania dyscyplinarne ani karne przeciwko funkcjonariuszom Służby Więziennej w odniesieniu do kwestii bezpośrednio związanych z przestrzeganiem praw osadzonych. Wnoszone są natomiast liczne pozwy przeciwko jednostce (w wyżej wskazanym okresie złożono 18 pozwów) dotyczące m.in. przeludnienia, znęcania się nad skazanym, naruszenia dóbr osobistych. W dniu wizytacji 8 spraw było w toku, pozostałe natomiast zakończyły się oddaleniem powództwa lub umorzeniem postępowania.

Od 1 stycznia 2011 r. do 31 grudnia 2011 r. do Zakładu wpłynęły 283 skargi, najwięcej spośród nich dotyczyło traktowania przez funkcjonariuszy i pracowników

Służby Więziennej, warunków bytowych, korespondencji i realizacji udzielania widzeń i rozmów telefonicznych. Cztery skargi zostały uznane za zasadne (trzy przez Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Opolu i jedna przez Dyrektora Zakładu Karnego Nr w 2 w Strzelcach Opolskich) i dotyczyły niezrealizowania widzenia z osobą bliską, postępowania z depozytem rzeczy własnych, zwłoki w realizacji prośby skazanego oraz braku oświetlenia w porze nocnej w kącie sanitarnym.

Większość osadzonych, z którymi przeprowadzono rozmowy podkreślała, że relacje między osadzonymi a wychowawcami i oddziałowymi są raczej prawidłowe. Jednakże niektórzy zaznaczali, iż zdarzają się funkcjonariusze, którzy odnoszą się do nich złośliwie, zwracają się do osadzonych „po nazwisku” lub długo nie reagują na wezwanie za pomocą sygnalizacji przyzywowej. Ponadto, dwóch tymczasowo aresztowanych zgłosiło, iż wychowawca jest dla nich niedostępny, zgłosili się na rozmowę i czekają ponad 10 dni. Trzech osadzonych podało również, iż nie otrzymali odpowiedzi na temat sposobu rozpatrzenia ich próśb, złożonych kilka tygodni wcześniej.

Ponadto, należy wskazać, iż przedstawiciele KMP rozmawiali ze skazanym mającym duże trudności w poruszaniu się, który przebywał w celi na drugim piętrze wizytowanego pawilonu mieszkalnego. Skazany podał, iż nierzadko nie jest w stanie sam zejść po schodach na pole spacerowe czy do łaźni, często pomagają mu w tym inni skazani. Ponadto, zgłaszał, iż niejednokrotnie funkcjonariusze nie bacząc na jego niesprawność, zwracali mu uwagę, aby szedł szybciej, co skazany odbierał jako złośliwość z ich strony. Zdaniem Mechanizmu należy osadzić ww. skazanego w celi na parterze, by umożliwić mu korzystanie z łaźni i spacerów bez konieczności pokonywania schodów i tym samym proszenia o pomoc innych skazanych. KMP zwraca również uwagę na konieczność właściwego odnoszenia się funkcjonariuszy do osadzonych, z poszanowaniem ich godności i uwrażliwienie funkcjonariuszy na problemy i ograniczenia skazanych starszych i niepełnosprawnych.

6. Dyscyplinowanie

Z informacji uzyskanej od Dyrektorów jednostki wynika, że nie prowadzą statystyk dotyczących udzielanych nagród i kar dyscyplinarnych, nie jest również możliwe ustalenie jakie nagrody i kary stosowane były najczęściej wobec osób tymczasowo aresztowanych i odbywających karę w systemie terapeutycznym.

Ustalono natomiast, iż w 2011 r. 16 skazanych obywateli karę dyscyplinarną umieszczenia w celi izolacyjnej, w tym 4 osadzonych z oddziału terapeutycznego oraz 2 tymczasowo aresztowanych.

Osadzeni, z którymi przedstawiciele KMP rozmawiali nie zgłaszali uwag w zakresie dyscyplinowania.

7. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie Nr 6/11 Dyrektora Zakładu Karnego Nr 2 w Strzelcach Opolskich z dnia 14 marca 2011 r. w sprawie ustalenia zasad porządku wewnętrznego. Analiza przepisów powyższego zarządzenia nie budzi zastrzeżeń wizytujących. Należy wskazać, że podczas oglądu pomieszczeń jednostki wizytujący stwierdzili brak ww. dokumentu w celach przejściowych. KMP zaleca dokonanie przeglądu wszystkich cel pod tym kątem i uzupełnienie brakujących egzemplarzy.

8. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Skazani odbywający karę w oddziale terapeutycznym mogą korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego, który znajduje się w obrębie oddziału, codziennie w godzinach 10.00-11.00, 15.00-17.00, 18.30-19.30. We wszystkich oddziałach stosuje się zasadę przemiennego (co drugi dzień) korzystania z aparatu telefonicznego – raz jedno piętro oddziału a raz drugie. Zgodnie z Załącznikiem Nr 11 do Zarządzenia Nr 6/11 w przypadku dużej liczby zgłoszeń czas rozmów telefonicznych może być limitowany do ok. 3-5 min oraz

przyjmuje się zasadę udostępniania skazanemu telefonu tylko jeden raz w ciągu dnia.

Osoby tymczasowo aresztowane mają natomiast zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych, w tym z adwokatami. Warto w tym miejscu zauważyć, iż zgodnie z art. 215 § 1 k.k.w. tymczasowo aresztowany ma prawo do porozumiewania się z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie. Wbrew dosłownemu brzmieniu art. 215 k.k.w., przepis ten przyznaje tymczasowo aresztowanemu prawo kontaktowania się z wymienionymi osobami również telefonicznie bądź przy wykorzystaniu innych dostępnych technicznych środków przekazywania informacji. Wyjaśnić należy, że korespondencją, w rozumieniu art. 8 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. są różne sposoby komunikowania się, w tym także rozmowa telefoniczna (zob. Zbigniew Hołda w: Kodeks karny wykonawczy-Komentarz, Arche Gdańsk 2007 r.). Zakaz korzystania z aparatu telefonicznego oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej, wynikający z treści art. 217c k.k.w. nie ma zatem zastosowania do kontaktów aresztowanego z osobami, o których mowa w treści art. 215 § 1 k.k.w. Również Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu podczas czwartej okresowej wizyty w Polsce w 2009 r. zakwestionował stan prawny w zakresie całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane.

Ponadto, całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane stoi w sprzeczności z regułami: 95.3, 98.2 i 99, zawartymi w Rekomendacji Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

Mechanizm zwraca również uwagę na prawo osób tymczasowo aresztowanych, po osadzeniu w areszcie śledczym do niezwłocznego poinformowania osób bliskich o miejscu ich pobytu – art. 211 § 2 k.k.w. „Kodeks nie określa formy w jakiej tymczasowo aresztowany może zrealizować to prawo,

ale skoro ma ono być zrealizowane bezzwłocznie, osadzony może wybrać najszybszy sposób komunikacji, a administracja aresztu śledczego ma obowiązek mu to umożliwić, nawet na własny koszt. W grę wchodzi przede wszystkim powiadomienie telefoniczne lub depeszą.” (S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010 r.). Z rozmów z tymczasowo aresztowani wynikało, że mogli oni jedynie listownie poinformować najbliższych o miejscu swojego pobytu. Mechanizm zaleca respektowanie prawa osób aresztowanych do **bezzwłocznego** poinformowania rodziny o miejscu ich pobytu.

Widzenia skazanych z oddziału terapeutycznego realizowane są w każdy wtorek i niedziele (za wyjątkiem pierwszej niedzieli miesiąca), natomiast widzenia dla osób tymczasowo aresztowanych odbywają się w pierwszą niedzielę i trzeci czwartek miesiąca w godzinach od 8.00 – 16.00 w sali widzeń. Dwie osoby tymczasowo aresztowane przekazały pracownikom Mechanizmu za uciążliwość i dodatkowe ograniczenie wyznaczenie tylko dwóch dni w miesiącu do realizacji widzeń, gdyż rodziny nie zawsze mają możliwość odwiedzin ich w te konkretne dni i wówczas widzenie mogą zrealizować dopiero w kolejnym miesiącu. Przedstawiciele Mechanizmu zapytali Zastępcy Dyrektora jednostki o przesłanki wyznaczenia wyżej wskazanego planu widzeń dla osób tymczasowo aresztowanych. Zastępca Dyrektor wyjaśnił, iż jest to podyktowane brakiem etatów funkcjonariuszy, którzy obsługiwali by kolejne dni widzenia oraz niewielką liczbą osób tymczasowo aresztowanych umieszczonych w wizytowanej jednostce.

9. Prawo do ochrony zdrowia

W Zakładzie wyodrębniono 3 ambulatoria – po jednym w każdym pawilonie - w których świadczona jest opieka medyczna dla osadzonych. Wyposażenie ambulatoriów jest odpowiednie, a wygląd ich pomieszczeń estetyczny. Kierownikiem ambulatorium jest zatrudniony na cały etat lekarz (specjalizacji otolaryngologii, medycyny pracy oraz organizacji ochrony zdrowia). Ponadto, w jednostce przyjmują następujący specjaliści: stomatolog,

chirurdzy, lekarze chorób wewnętrznych, lekarze chorób płuc, okulista, anestezjolog, neurolog, psychiatra, reumatolog. W celu konsultacji z innymi specjalistami osadzeni przewożeni są do placówek publicznej służby zdrowia. Średni personel medyczny stanowi 5 pielęgniarek (funkcjonariuszki SW). Z analizy dokumentacji wynika, że w jednostce jest również wakat laryngologa, jednakże brak jest zainteresowanych do podjęcia pracy na wskazanym stanowisku. Należy zaznaczyć, iż spośród wyżej wymienionego personelu medycznego lekarz internista, psychiatra oraz pielęgniarka wchodzi w skład kadry działu terapeutycznego.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, iż w 2011 r. dla personelu zatrudnionego w dziale służby zdrowia. przeprowadzono 4 szkolenia o następującej tematyce: antybiotykoterapia, prawa pacjenta osoby pozbawionej wolności, wirusowe zapalenie wątroby, prowadzenie dokumentacji Więziennej Służby Zdrowia. Mechanizm powyższe ocenia bardzo pozytywnie.

Personel medyczny w rozmowie z przedstawicielami KMP wskazał na problemy związane z przeprowadzaniem badań przewidzianych w § 4 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 stycznia 2012 r. *w sprawie sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego pozbawionego wolności, ich dokumentowania oraz weryfikacji* (Dz. U. z 2012 r. Nr 135) tj. badań laboratoryjnych w celu ustalenia w organizmie osadzonego obecności środków odurzających lub substancji psychotropowych. Badaniom laboratoryjnym podaje się osadzonego w sytuacji gdy osadzony ten kwestionuje wyniki badań przeprowadzonych za pomocą testerów. Zgodnie z § 4 ust 8 ww. rozporządzenia krew do badań laboratoryjnych dostarczana jest niezwłocznie po pobraniu. Pielęgniarki wyjaśniły, że brak jest placówek przeprowadzających ww. badania. Zakład Karny Nr 2 w Strzelcach Opolskich korzysta z usług Pracowni medycyny sądowej w Katowicach, która jest czynna 5 dni w tygodniu w godzinach 8.00-16.00. Nie jest zatem możliwe, by w każdej sytuacji pobrana krew bezzwłocznie została dostarczona do badania. Ponadto, badania laboratoryjne polegające na analizie krwi

są bardzo drogie - od 650-1200 zł (i więcej), koszty natomiast ponosi jednostka. Zdaniem personelu medycznego nie było by tego typu trudności, jeśli przeprowadzano by badania laboratoryjne polegające na analizie moczu, a te z kolei dokonywane są w wielu pracowniach medycznych i laboratoriach .

Godziny pracy ambulatorium i zasady przyjmowania pacjentów podane zostały w Porządku wewnętrznym Zakładu.

Przy ambulatorium pawilonu B, tzw. ambulatorium centralnym znajdują się izby chorych – 3 cele, dysponujących łącznie 19 łóżek z bieżącym dostępem do ciepłej wody. W dniu wizytacji wszystkie izby chorych wykorzystywane były niezgodnie ze swoim przeznaczeniem – przebywali w nich osadzeni zdrowi, a izby pełniły funkcję cel mieszkalnych. Krajowy Mechanizm Prewencji uznaje wykorzystywanie takich miejsc do celów kwaterunkowych za zdecydowanie niezgodne z ich pierwotnym i jedynym zarazem przeznaczeniem. Ujawnione nieprawidłowości stanowią pogwałcenie woli prawodawcy, który przewidując stworzenie izb chorych, kierował się potrzebą izolowania więźniów ze względów zdrowotnych, a nie stworzeniem alternatywy rozładowywania zaludnienia cel mieszkalnych. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji takie sytuacje nie powinny mieć miejsca, a wspomniane pomieszczenia winny być wykorzystywane zgodnie z ich właściwym przeznaczeniem.

W trakcie rozmów z przedstawicielem KMP osadzony, chorujący na cukrzycę, zgłosił, iż nie otrzymał zgody Dyrektora jednostki na posiadanie w celi glukometru. Osadzony podał, iż posiadanie glukometru zwiększyło by jego poczucie bezpieczeństwa, gdyż w każdej chwili mógłby samodzielnie zmierzyć poziom cukru, bez konieczności angażowania do tego funkcjonariuszy. Obecna sytuacja może być szczególnie uciążliwa (dla osadzonego, jego współosadzonych i funkcjonariuszy) w porze nocnej. Powyższe uwagi pracownicy Mechanizmu przekazali Zastępcy Dyrektora jednostki, który zobowiązał się do skontaktowania się w tej sprawie z lekarzem i wydania glukometru osadzonemu do celi, jeśli lekarz nie stwierdzi występowania przeciwwskazań.

Większość osadzonych, z którymi przeprowadzono rozmowy, nie zgłaszała uwag dotyczących opieki medycznej, jednakże pojawiły się dwa zarzuty dotyczące skuteczności leczenia i niezapewnienia prawidłowej opieki medycznej.

10. Oddziaływania kulturalno-oświatowe

Warto zaznaczyć, iż Zakład Karny Nr 2 w Strzelcach Opolskich posiada bogatą ofertę zajęć kulturalno – oświatowych, lecz adresowaną do skazanych. Analizując natomiast dostęp do tego typu zajęć osób tymczasowo aresztowanych należy stwierdzić, iż oddziaływania kulturalno-oświatowe wobec tej grupy osadzonych są znacznie uboższe. Z informacji uzyskanych od Zastępcy Dyrektora jednostki wynika, że nie jest możliwa do ustalenia liczba osób tymczasowo aresztowanych korzystających ze zorganizowanych dotychczas zajęć i imprez kulturalno-oświatowych. Brak również informacji o tym, które zajęcia są obecnie kierowane do osób o statusie tymczasowo aresztowanych. Ponadto, z rozmów przeprowadzonych z ww. osobami wynika, że nie mają oni wiedzy o zajęciach kulturalno-oświatowych, w których mogliby uczestniczyć, podkreślali, iż 23 godziny przebywają w celi. Niektórzy rozmówcy wiedzieli jedynie o możliwości skorzystania z biblioteki. Na brak zajęć kulturalno-oświatowych oraz możliwości korzystania ze świetlicy zwrócili również uwagę tzw. osadzeni „niebezpieczni”. Krajowy Mechanizm Prewencji zaleca stworzenie oferty zajęć kulturalno-oświatowych kierowanych do osób tymczasowo aresztowanych oraz osadzonych „niebezpiecznych”.

Większość cel mieszkalnych wyposażonych jest za zgodą Dyrektora Zakładu w telewizory, odtwarzacze DVD, inny sprzęt audio. Osoby tymczasowo aresztowane oraz przebywające w celach przejściowych bardzo pozytywnie oceniły możliwość otrzymania do celi telewizora „zakładowego”, w sytuacji gdy nie posiadają oni własnego sprzętu.

11. Oddziaływania terapeutyczne

W oddziale terapeutycznym do prowadzenia oddziaływań wobec osadzonych wyznaczono 4 pracownice terapii zajęciowej (pracownia krawiecka,

pracownia introligatorska, pracownia malarska, pracownia ogólnoplastyczna) świetlicę K-O, salę do zajęć grupowych, salę wielofunkcyjną wraz z punktem bibliotecznym, salę sportową oraz kuchenkę, która służy do prowadzenia warsztatów kulinarnych.

W opinii Eksperta KMP liczba i wyposażenie pomieszczeń dla personelu i do prowadzenia zajęć grupowych wydają się wystarczające. Oczywiście w miarę możliwości należy wymieniać i wzbogacać wyposażenie (np. zakup maszyn do szycia, więcej sprzętu sportowego).

Wobec skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo prowadzone są oddziaływania indywidualne (terapia indywidualna), oddziaływania wychowawcze, w tym zajęcia kulturalno-oświatowe (klub filmowy, konkursy, arteterapia, redagowanie gazetki więziennej, karaoke) oraz oddziaływania grupowe (psychorysunek – 9 uczestników, edukacja antyalkoholowa – 14, trening higieniczny – 3, warsztat kulinarny – 7, warsztat ogrodniczy – 6). Ponadto, 3-4 skazanych uczestniczy w mityngach AA.

W rozmowach z przedstawicielami KMP skazani nie zgłaszali trudności w spotkaniu się z psychologiem czy wychowawcą, wielu rozmówców podało natomiast, że nie uczestniczy w terapii i nie korzysta z proponowanych zajęć. Zdaniem Eksperta należy bardziej aktywnie zachęcać i motywować osadzonych do udziału w zajęciach terapeutycznych oraz poszukiwać nowych sposobów i pomysłów aktywizacji skazanych.

Ponadto, analiza dokumentów i danych z wywiadów wskazuje na potrzebę rozbudowania form zajęć grupowych o specyficzne oddziaływania terapeutyczne, takie jak np. profilaktyka samoagresji i agresji, profilaktyka alkoholowa, trening umiejętności społecznych czy trening zachowań asertywnych.

12. Zatrudnienie.

Dyrektor jednostki poinformował, że wśród osób tymczasowo aresztowanych nikt nie był zatrudniany w roku 2011 r. ze względu na niewielką liczbę i rotację tych osób. Natomiast wśród skazanych odbywających karę

w oddziale terapeutycznym dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi i upośledzonych umysłowo jest 6 osób zatrudnionych nieodpłatnie w ramach prac porządkowych na terenie jednostki i 4 osoby zatrudnione odpłatnie w Przedsiębiorstwie Przemysłu Obuwniczego.

Osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy, nie zgłaszali uwag dotyczących warunków ich zatrudnienia.

13. Prawo do praktyk religijnych

Opiekę duszpasterską w Zakładzie sprawuje kapelan katolicki. Krajowy Mechanizm Prewencji bardzo pozytywnie ocenia działalność kapelana, który stwarza możliwość cotygodniowego uczestniczenia we mszy św. i regularnego korzystania z posługi kapłana przez osoby tymczasowo aresztowane. Należy wskazać, iż osoby tymczasowo aresztowane w rozmowach z wizytującymi podkreślały iż, mają możliwość uczestniczenia we mszy świętej nawet w sytuacji gdy chęć uczestniczenia w nabożeństwie zgłosi jedna osoba. Powyższa praktyka jest godna uznania i rozpowszechniania jako wzór w innych jednostkach penitencjarnych, w których przebywają osoby tymczasowo aresztowane.

W Zakładzie działają również kapelani: prawosławny i ewangelicko-augsburski oraz Kościół Zielonoświątkowy, Zbór Chrześcijan z Grabowa nad Prosną, Związek Wyznaniowy Świadców Jehowy oraz Kościół Adwentystów Dnia Siódmego.

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Krajowy Mechanizm Prewencji zaleca:

I. Dyrektorowi Zakładu Karnego Nr 2 w Strzelcach Opolskich:

1. zaprzestanie praktyki wykorzystywania cel izb chorych na potrzeby związane z zakwaterowaniem osób pozbawionych wolności, które powinny przebywać w normalnych celach mieszkalnych;
2. wyeliminowanie nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych przez poszczególne osoby z personelu jednostki (zwracanie się do osadzonych z poszanowaniem godności, uwrażliwienie funkcjonariuszy na ograniczenia fizyczne osadzonych);
3. stosowanie środków przymusu bezpośredniego adekwatnie do zaistniałej potrzeby;
4. prowadzenie działań remontowych cel mieszkalnych i łazienki w oddziale terapeutycznym, z uwzględnieniem pełnej zabudowy kąpeków sanitarnych;
5. rozważenie możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowanych z ich adwokatami i pełnomocnikami;
6. respektowanie prawa osób tymczasowo aresztowanych do niezwłocznego (po osadzeniu w areszcie) poinformowania rodziny o miejscu ich pobytu;
7. umieszczanie osób z trudnościami w poruszaniu się w celach na niższych kondygnacjach;
8. poszerzenie oferty zajęć kulturalno-oświatowej o zajęcia adresowane bezpośrednio do osób tymczasowo aresztowanych i osób pozbawionych wolności stwarzających poważne zagrożenia dla bezpieczeństwa jednostki (N);
9. rozbudowanie form zajęć grupowych w oddziale terapeutycznym o specyficzne oddziaływania terapeutyczne, takie jak np. profilaktyka samoagresji i agresji, profilaktyka alkoholowa, trening umiejętności społecznych czy trening zachowań asertywnych;
10. wydawanie osadzonym umieszczanym w celi zabezpieczającej bielizny, prześcieradła i obuwia;

11. zapewnienie odpowiedniej obsady etatowej, zgodnie z potrzebami wskazanymi przez Dyrektora jednostki i jej personel;
12. powiększenie kącika dla dzieci w sali widzeń;
13. wyposażenie pól spacerowych dla osób tymczasowo aresztowanych w ławki;
14. wyposażenie piętrowych łóżek w drabinki i barierki zabezpieczające przed upadkiem;
15. uzupełnienie brakujących egzemplarzy zarządzenia Nr 6/11 Dyrektora Zakładu Karnego Nr 2 w Strzelcach Opolskich z dnia 14 marca 2011 r. w sprawie ustalenia zasad porządku wewnętrznego w celach mieszkalnych;
16. poszerzenie oferty szkoleń skierowanych do funkcjonariuszy poszczególnych działów w zakresie sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych w kontakcie z osadzonymi, radzenia sobie ze stresem i agresją, zapobiegania wypaleniu zawodowemu etc;
17. objęcie szkoleniem w zakresie charakterystyki zaburzeń niepsychotycznych i sposobów postępowania z osobami przejawiającymi dane zaburzenia funkcjonariuszy działu ochrony bezpośrednio pracujących z osadzonymi w oddziale terapeutycznym;
18. stworzenia możliwości osadzonym zakupu w kantynie prasy oraz krzyżówek, sudoku itp.;
19. odnotowywanie w notatkach z zastosowania środków przymusu bezpośredniego daty i godziny zakończenia ich stosowania.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Opolu:

1. zapewnienie środków finansowych na przeprowadzenie remontu cel mieszkalnych i łaźni w oddziale terapeutycznym oraz cel przejściowych pawilonu B, z uwzględnieniem pełnej zabudowy kącików sanitarnych w tych pomieszczeniach w Zakładzie Karnym Nr 2 w Strzelcach

Opolskich oraz środków na zwiększenie obsady etatowej wychowawców i psychologów.